

Het lied der liederen: weetjes en feitjes

Hooglied of Lied der liederen?

Met haar 117 verzen, verdeeld over 8 korte hoofdstukken is het boek Hooglied, dat in de Joodse traditie steevast 'lied der liederen' (*shir hashirim*) wordt genoemd, één van de kleinste boeken van de Hebreeuwse Bijbel. In de Griekse Septuaginta vertaling wordt het boek 'aisma' genoemd, naar de Griekse letters van de eerste woorden van het boek (*aisma aismatoon*). De Latijnse Vulgata-vertaling van Hiëronymus (ca. 347–420) volgt de Hebreeuwse benaming en vertaalt met 'canticum canticorum'. In navolging van Luthers 'Das Hogelied' (1530) krijgt het boekje in de Statenvertaling (1630) de naam Hooglied.

Het ontstaan van Hooglied

Over de datering van het boek Hooglied zijn de meningen in de Bijbelwetenschap verdeeld. Vanwege de verwijzingen naar Salomo, ging men er aanvankelijk vanuit dat het boek Hooglied in de tijd van koning Salomo, of vlak daarna (10–9^e eeuw v. Chr.), ontstaan is (Hengstenberg; Delitzsch; Zöckler en Keil). Anderen pleitten voor een datering in de achtste tot de zesde eeuw v. Chr., een periode die beschouwd kan worden als een literaire bloeiperiode van Bijbelse literatuur. In het Hebreeuws van de auteur(s) van het boek Hooglied zijn echter invloeden merkbaar uit het Aramees, het Oud-Perzisch en Grieks. Omdat de invloed van deze talen in het oude Israël pas tijdens de vijfde eeuw v. Chr. op gang komt, pleiten de meeste exegeten van vandaag voor een veel latere datering tussen de vijfde en de derde eeuw v. Chr. Het is echter aannemelijk dat bepaalde elementen, zoals de vermelding van Tirsä, de oude koningsstad van de Noord-Israëlitische vorsten (Hg 6:4), stammen uit oudere tradities.

Behorend tot de canon?

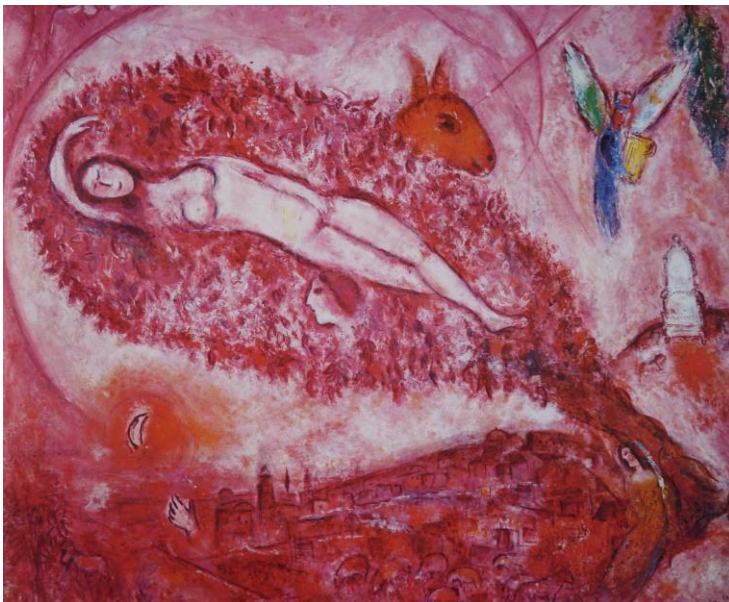
Onder Joodse geleerden heeft lange tijd discussie bestaan over de vraag of het 'lied der liederen' wel opgenomen moest worden in de Joodse canon. Hooglied is een boek dat de liefde tussen twee jonge mensen bezingt. Het woord 'God' of 'HEER', komt in het boek nergens voor. Slechts in Hooglied 8:6, komen we met de 'vlammen van Yah' een mogelijke zinspeling naar God tegen. In de Rabbijnse discussies, die terug te vinden zijn in de Palestijnse en Babylonische Talmud, wordt er verschillend gereageerd op de vraag of

Hooglied wel genoeg over God gaat. Voor sommigen was het boek vooral een mooi maar werelds liefdeslied, voor anderen juist een diepzinnig religieus gedicht. Deze laatste mening, vinden we nog het sterkst terug bij rabbi Aqiba (2^e eeuw n. Chr.): "Want in de hele wereld is er niets dat gelijk is aan de dag waarop het Lied der liederen werd gegeven aan Israël, want al de Geschriften zijn heilig, maar het Lied der liederen is het Heilige der heiligen." Deze laatste opvatting won het

pleit, toen op het concilie van Jamnia (ong. 90 n. Chr.), werd besloten om het boek Hooglied definitief op te nemen in de Joodse canon (het woord 'canon' is afgeleid van het Griekse *kanôn* en betekent 'lat', 'liniaal', 'regel' of 'richtsnoer'). Hooglied kreeg daarmee een zekere autoriteit, en wordt sindsdien in het Rabbijnse Jodendom, dat na de val van Jeruzalem in het jaar 70 n. Chr. ontstaat uit de school van de Farizeeën, beschouwd als een Bijbelboek dat in de Joodse canon behoort tot de '*Ketuvim*', de Geschriften. In de Joodse traditie hoort Hooglied samen met Ruth, Klaagliederen, Prediker en Esther, ook tot de '*Meggiloth*', de feestrollen, en wordt het boekje steevast op de achtste dag van het Pesachfeest in de synagoge gelezen.

Genre: tussen liefdeszang en wijsheidsliteratuur

Ook over het genre van Hooglied valt veel interessants te melden. Hooglied kan maar begrepen worden in haar oud-oosterse context. In 1873 beschreef J.G. Wetzstein, de toenmalige Pruisische consul van Damascus, de overeenkomsten tussen Hooglied en allerlei gebruiken van Syrische boeren. Dit inzicht werd later opgepakt door Bijbelgeleerden, die benadrukten dat Hooglied verwant is met het genre van het Arabische '*wasf*', in het meervoud '*awsaaf*'. Het woord '*wasf*' betekent 'beschrijving', maar verwijst in specifieke zin naar gedichten waarin twee geliefden elkaars schoonheid en hun prachtige kleding en sieraden beschrijven. De lichaamsdelen komen één voor één aan bod, waardoor de wasf een opsommend karakter krijgt. Vaak wordt een bepaalde volgorde gehanteerd: de lichaamsdelen verschijnen van onder naar boven, of juist andersom. In het oude Nabije Oosten komen dergelijke liederen veel voor. De vroegste vormen van dit genre komen we tegen in een Akkadische hymne over de godin Ishtar, en in de Egyptische poëzie ten tijde van Ramses I en II (1300–1100 v. Chr.). Onder de dodezeerollen, die nabij Qumran ontdekt werden en geschreven zijn rond het begin van de christelijke jaartelling, wordt in het Genesis-Apocryphon de schoonheid van Sara volgens een wasf beschreven. Ook in de vertellingen van duizend-en-één-nacht komt dit genre veelvuldig voor.

Marc Chagall 'Hooglied II', olieverf op doek 139 x 164 cm, 1957

In de 19e en 20e eeuw ontdekten exegeten overeenkomsten met Bijbelboeken als de Psalmen, Spreuken en Prediker, en bracht men Hooglied onder bij de Hebreeuwse wijsheidsliteratuur. Net als vele Psalmen en Spreuken, kenmerken hooguit de meeste verzen in het boek Hooglied zich door het '*parallellismus membrorum*', de evenwijdigheid van de versdelen. Dit soort parallellisme is gebaseerd op de indeling van de Masoretische tekst, waarbij de verzen ingedeeld zijn in twee of drie versdelen of 'cola' (de Masoretische tekst is de oorspronkelijke Hebreeuwse

tekst van de Tenach, die overgeleverd werd in de Codex Leningradensis en de Aleppo Codex). We spreken dan ook van bi-cola of tri-cola. Er zijn verschillende vormen van parallellisme te onderscheiden: het '*synoniem parallellisme*', het '*antithetisch parallellisme*' en het '*synthetisch parallellisme*'. Bij het synoniem parallellisme wordt dezelfde gedachte in andere woorden herhaald in het tweede versgedeelte. Bij het antithetisch parallellisme vormt het tweede vers-

deel een contrast met het eerste, en in het antithetisch parallelisme vullen de twee versdelen elkaar aan, en wordt de gedachte in het eerste versdeel nader ingevuld in het tweede versdeel.

Joodse allegorie

In de Joodse traditie kwam een symbolische lezing op gang door de erotische, lichamelijke aantrekking tussen de beide geliefden op te vatten als het intense liefdesverlangen tussen God en zijn volk. In deze lezing staan de hoofdpersonen model voor God en Israël. De koning die zo hevig verlangt naar zijn vriendin, een meisje van het platteland, is in deze interpretatie niemand anders dan de God van Israël, die in Israël zijn geliefde volk gevonden heeft. Zeker zo krachtig, voelt ook het volk zich aangetrokken tot de Ene. Al is er steeds de dreiging van verwijdering en scheiding, het aangestoken liefdesvuur tussen God en zijn volk is niet te blussen. In golven, trekken ze elkaar aan en stoten ze elkaar af. De Hebreeuwse Bijbel zelf geeft aanleiding voor deze interpretatie, in passages waar Israël als bruid van de HEER wordt voorgesteld. Zo lezen we in Hos 2:16,21: “daarom zal ik haar meelokken naar de woestijn en dan tot haar hart spreken; ik zal je voorgoed tot mijn vrouw maken, ik zal je hecht aan mij verbinden door liefde en ontferming” (vgl. Jes 54:4-6; 62:4-5; Jer 2:2; 3:1,20).

Christelijke mystiek

In de vroege kerk heeft deze allegorische lezing zich doorgezet, en interpreteerde men de bruidegom als Christus en de bruid als de kerk. Mystieke schrijvers zoals Theresia van Avila, Johannes van het Kruis en Bernard van Clairvaux gebruikten de passionele taal van Hooglied veelvuldig om de relatie tussen God en mens te duiden. De intense, door en door lijfelijke taal van Hooglied, vonden zij uiterst geschikt om iets te zeggen over het verlangen van de mens naar het goddelijke. De taal van de liefde is immers de taal van het verlangen. Zo beschreef Jan van Ruusbroec de dans tussen God en mens als ‘vloeiende, ebende zee’. Al in het Nieuwe Testament komen we huwelijksmetaforen tegen. We hoeven maar te denken aan de parabel van de vijf wijze en de vijf dwaze meisjes, waar Jezus over bruid en bruidegom spreekt (Mt 25:1-13), de profetie in Mt 9:14-17, waar Jezus naar zichzelf verwijst als de bruidegom die van de leerlingen zal worden weggenomen, of Openbaring 19:7a,9a, waar de gemeente verschijnt als bruid van het Lam: “want de bruiloft van het lam is gekomen en zijn bruid staat klaar... gelukkig zijn zij die voor het bruiloftsmaal van het lam zijn uitgenodigd”.

Overstelp mij

*Overstelp mij
met Uw kussen,
dan zal ik zeker weten
dat Gij mij mint,
mijn Bruidegom.
De kussen van uw lippen
op de mond van mijn
verlangen
zijn zoeter dan de beste
honing:
zij voeden mij terstond.
De Geest stijgt op,
verenigt ons,
Bruidegom en bruid.
Niet veraf meer
is het beloofde land;
geen Rode Zee is er
om droom en doel te scheiden.
Ik droom van U,
mijn Bruidegom,
de kus opnieuw.*

Michel Coune

Uit: *Bruidszang bij Hooglied*,
Averbode/ Kampen 1992.

Ik noem je...

*Ik noem je: bloemen
Ik noem je: merel in de vroegte
Ik noem je: mooi
Ik noem je: narcissen in de
nacht waaroverheen de wind
strijkt naar mij toe
Ik noem je: bloemen in de
nacht.*

Jan Hanlo

Uit: *Verzamelde gedichten*,
Amsterdam, Van Oorschot,
1970.

Een moderne vorm van deze bruidsmystiek, vinden we in het prachtige 'Ego Flos', een gedicht naar Hooglied 2 van de Brugse dichter Guido Gezelle:

*Ik ben een blomme
en bloeie vóór uwe oogen,
geweldig zonnelicht,
dat, eeuwig onontaard,
mij, nietig schepselken,
in 't leven wilt gedoogen
en, na dit leven, mij
het eeuwig leven spaart.
Ik ben een blomme
en doe des morgens open,
des avonds toe mijn blad,
om beurtelings, nadien,
wanneer gij, zonne, zult,
heropgestaan, mij nopen,
te ontwaken nog eens of
mijn hoofd den slaap te biên.
Mijn leven is
uw licht: mijn doen, mijn derven,
mijn' hope, mijn geluk
mijn ééinigste en mijn al;
wat kan ik, zonder u,
als eeuwig, eeuwig sterven;
wat heb ik, zonder u,
dat ik beminnen zal?
'k Ben ver van u,
ofschoon gij, zoete bronne
van al dat leven is
of immer leven doet,
mij naast van al genaakt
en zendt, o lieve zonne,
tot in mijn diepste diep
uw aldoorgaanden gloed.
Haalt op, haalt af!...
ontbindt mijne aardsche boeien;
ontwortelt mij, ontdelft
mij...! Henen laat mij,...laat
daar 't altijd zomer is
en zonnelicht mij spoeien
en daar gij, eeuwige, eene,
alschoone blomme, staat.
Laat alles zijn
voorbij, gedaan, verleden,
dat afscheid tusschen ons
en diepe kloven spant;
laat morgen, avond, al
dat heenmoet, henentreden,
laat uw oneindig licht
mij zien in 't vaderland!
Dan zal ik vóór...*

*o neen, niet vóór uwe oogen
maar naast u, nevens u,
maar in u bloeien zaan;
zoo gij mij, schepselken,
in 't leven wilt gedoogen;
zoo in uw eeuwig licht
me gij laat binnen gaan!*

Guido Gezelle, 1830–1899
Uit: *Laatste Gedichten*
(Kortrijk, 17-11-1898)

Het Guido Gezelleplein in Brugge

Meer weten over emoties in de Bijbel?

Op zondag 23 juni, 30 juni, 7 juli, 21 juli, 18 augustus, 25 augustus en 1 september zal er in deze kerk een prekenreeks zijn over emoties in de Psalmen. De erediensten vangen aan om 10.00 uur. Wees welkom!

Ds. Jannica de Prenter